

Vård- och underhållsplaner för begravningsplatser, gravvårdsinventeringar och trädvårdsplaner

Denna information har sammanställts av Länsstyrelsen i Södermanlands län och riktar sig till församlingar och förtroendevalda inom Svenska kyrkan i Strängnäs stift. Informationen uppdateras löpande.

Begravningsplatser är skyddade enligt kulturmiljölagen

Begravningsplatser som har anlagts före år 1940 är skyddade enligt 4 kap. 13 § kulturmiljölagen (1988:950, KML). Det innebär att de inte får utvidgas eller på annat sätt väsentligt ändras utan tillstånd från Länsstyrelsen. Tillstånd behövs också för att uppföra en ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra en befintlig byggnad, fast anordning eller vegetation eller för att ändra medveten gestaltning av vegetationen.

Varför en vård- och underhållsplan för begravningsplats?

Enligt Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2) ansvarar ägare till kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser för att det finns en vård- och underhållsplan för dessa objekt. Planen ska beskriva hur till exempel begravningsplatsen ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minskas och dess utseende och karaktär inte förvanskas. Såväl sedvanligt underhåll som tillståndspliktiga åtgärder ska framgå av planen. Planen ska revideras med intervall om högst 10 år. Länsstyrelsen ska ges möjlighet att yttra sig över planen vilket görs ur både kultur- och naturmiljöperspektiv.

Vård- och underhållsplanen kan användas som ett planeringsinstrument för församlingens förvaltning. Den kan vara ett bra underlag för att söka tillstånd enligt kulturmiljölagen och dispenser enligt miljöbalken.

Att en vård- och underhållsplan finns är även en förutsättning för att församlingen ska kunna ansöka om kyrkoantikvarisk ersättning (KAE). Skötsel som följer av kulturmiljövårdens krav, som till exempel underhåll av kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar, bör ingå i begravningsverksamheten och finansieras via begravningsavgiften.

Kammarkollegiet har i en skrivelse till stiftet och huvudmännen för begravningsverksamheten 2020-05-05 klargjort att om det finns en kulturhistorisk inventering och värdering av de enskilda gravanordningarna och de kulturhistoriskt värdefulla gravanordningarna är tydligt markerade på till exempel en gravvårdskarta (på plats) eller uppförda på inventarieförteckningen (flyttade från sin plats och uppställda), så kan skötseln bekostas av begravningsavgiften. Det är den enskilda gravanordningen som ska bedömas om den är kulturhistoriskt värdefull. Detta utesluter dock inte att vissa kostnader kan finansieras med hjälp av KAE.

Strängnäs stifts antikvarier kan svara på frågor om kyrkoantikvarisk ersättning.

2023-01-18

Hur gör man?

Vård- och underhållsplanen bör tas fram i samverkan mellan församlingens förtroendevalda, tjänstemän, kyrkogårdsanställda och begravningsombud samt antikvarisk expertis.

Som grund behövs en kulturhistorisk beskrivning och värdering av begravningsplatsen. Den bör tas fram med stöd av antikvarisk expertis. Om begravningsplatsen redan finns beskriven i vård- och underhållsplanen för kyrkobyggnaden kan det användas som utgångspunkt.

Träd och gestaltad vegetation är en viktig del av begravningsplatsens utformning och kulturhistoriska värde. Därför bör en trädvårdsplan tas fram av arborist eller motsvarande i samråd med antikvarisk expertis. I vård- och underhållsplanen bör även en gravvårdsinventering ingå.

Länsstyrelsen ska ges möjlighet att yttra sig över planen vilket görs ur både kultur- och naturmiljöperspektiv. Yttrandet innebär inte att Länsstyrelsen godkänner vård- och underhållsplanen utan endast att synpunkter lämnas. Tillstånd enligt kulturmiljölagen och dispens enligt miljöbalken kan krävas för framtida åtgärder.

Vad bör vård- och underhållsplanen innehålla?

1. Översiktskarta som visar kyrkogården eller begravningsplatsen.
2. Historik över den aktuella kyrkogården eller begravningsplatsen.
3. En kulturhistorisk värdering, en skadebesiktning och en anvisning för vård och underhåll av begravningsplatsen. Begravningsplatsen bör beskrivas både som helhet, till exempel övergripande strukturer, som gångar, murar, byggnader, fasta anordningar och vegetation och som enskilda delar, till exempel olika kvarter.
4. Begravningsplatsens utvecklingsbehov – hantering av återlämnade gravplatser, nya begravningsformer, tillgänglighetsfrågor, önskemål om nygestaltning etc.
5. En gravvårdsinventering, inklusive rutiner för hantering av återlämnade gravanordningar och säkring av dessa.
6. En trädvårdsplan.

När behövs tillstånd och vad gäller om man vill ta bort gravanordningar?

En ökande trend i delar av landet är att gravanordningar successivt och i stor skala tas bort utan tillstånd enligt kulturmiljölagen. Klagomål har kommit in från allmänheten om att kyrkogårdarna förvanskas. Tillståndspliktens omfattning gällande begravningsplatser och gravanordningar har även belysts i olika domar. Riksantikvarieämbetet arbetar för närvarande med en uppdatering av vägledningen till 4 kap. kulturmiljölagen.

Kulturmiljölagen skyddar helheten på en begravningsplats. Tillstånd från Länsstyrelsen krävs för väsentliga ändringar. Det gäller både helheten men kan också gälla enskilda gravanordningar. Varje gravanordning utgör en del av karaktären på en begravningsplats och dess kulturhistoriska värde. Begravningsplatserna kan förvanskas om man generellt och successivt tar bort återlämnade gravanordningar. Förändrat gravskick medför ibland att gravanordningarna inte ersätts av nya. Det är Länsstyrelsen som utifrån antikvarisk

2023-01-18

kompetens och med stöd av kulturmiljölagen gör bedömningen av påverkan på enskilda gravanordningar och begravningsplatsens kulturhistoriska värde i stort.

Länsstyrelsen i Södermanland anser, mot bakgrund av ovanstående, att en åtgärd är tillståndspliktig enligt kulturmiljölagen om borttagande av gravvårdar utgör en väsentlig ändring av begravningsplatsen eller om den enskilda gravvården har ett kulturhistoriskt värde. Även andra väsentliga ändringar av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar kan vara tillståndspliktigt oavsett om gravvården har gravrättsinnehavare eller ej.

Länsstyrelsen anser därför att:

- Återlämnade gravanordningar bör stå kvar om platsen inte behövs för annat ändamål, till exempel nya askgravplatser. De bör inte heller tas bort av skötselrationella skäl.
- Väsentliga ändringar som påverkar begravningsplatsens kulturhistoriska värde – oavsett om de sker succesivt eller inte – kräver tillstånd från Länsstyrelsen. Det kan till exempel gälla successivt borttagande av återlämnade gravvårdar eller ändringar som påverkar strukturer och karaktär, som att ta bort inhägnader runt gravvårdar, lägga igen grusgravar eller ta bort medvetet gestaltad vegetation.
- Vård- och underhållsplanen bör redogöra för sådana successiva åtgärder, som får betydelse för anläggningens helhetsverkan, för att Länsstyrelsen ska kunna ta ställning till deras påverkan på begravningsplatsens kulturhistoriska värden.
- Vård- och underhållsplanen är ett viktigt verktyg för en genomtänkt planering av begravningsplatsernas utveckling. Den ska också vara ett tydligt underlag för Länsstyrelsens bedömning av tillståndspliktens omfattning på varje enskild begravningsplats.

Enligt 7 kap. 37 § begravningslagen (1990:1144) ska en gravanordning, om den tillfallit upplåtaren och är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, om möjligt lämnas kvar på begravningsplatsen.

Inventering av kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar

En inventering av kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar är en del av vård- och underhållsplanen. Det är lämpligt att församlingen tillsätter en arbetsgrupp för inventeringen, som bör ha stöd av antikvarie.

Kulturmiljölagens skydd omfattar både begravningsplatsens utseende och karaktär samt kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar. De gravanordningar som bedöms ha ett kulturhistoriskt värde räknas som fast anordning på begravningsplats. De omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 13 § kulturmiljölagen. Det gäller alltså både kategorin som brukar benämnas som ”kulturhistoriskt mycket värdefulla” och kategorin ”kulturhistoriskt värdefulla”. Dessa gravanordningar ska föras upp på en särskild förteckning, se nedan.

Förteckning över kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar

Till kategorin kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar hör alla gravvårdar från medeltiden fram till 1800-talets mitt. Senare tillkomna gravvårdar kan ingå om det kulturhistoriska värdet är bundet till exempelvis en person av historisk betydelse, ett sällsynt eller historiskt yrke eller skildrar en specifik händelse. Även gravvårdar som är gjorda av unikt material kan ingå i denna kategori. Är det kulturhistoriska värdet högt ska gravvården bevaras på sin plats i ursprungligt skick. Ändringar ska tillståndsprövas av Länsstyrelsen.

2023-01-18

Kännetecknande för kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar är att:

- De har stor betydelse för helhetsmiljön
- De är konsthistoriskt eller stilhistoriskt värdefulla
- De är tidstypiska i dekorutförandet
- De är hantverksmässigt eller tekniskt värdefulla

Dessa gravanordningar ska föras upp på en särskild förteckning, som bör beslutas av kyrkorådet.

- Förteckningen bör utformas som en lista med en beskrivning och foto av varje gravanordning inklusive en kulturhistorisk värdering. En sammanfattning bör även ingå.
- Förteckningen ska skickas till Länsstyrelsen för yttrande, gärna i digitalt format.
- De gravanordningarna som ingår i förteckningen omfattas av 4 kap. 13 § KML, dvs tillstånd krävs från Länsstyrelsen för väsentliga ändringar.

Övriga gravanordningar

Länsstyrelsen anser att återlämnade gravanordningar bör bevaras om platsen inte behövs för annat ändamål, till exempel askgravplatser. De bör inte heller tas bort av skötselrationella skäl.

Varje enskild gravanordning utgör en del av begravningsplatsens kulturhistoriska värde. Generellt och succesivt borttagande av återlämnade gravanordningar minskar det kulturhistoriska värdet. Väsentliga ändringar som påverkar begravningsplatsens kulturhistoriska värde – oavsett om de sker succesivt eller inte – kräver tillstånd. Det gäller till exempel successivt borttagande av återlämnade gravvårdar eller ändringar som påverkar strukturer och karaktär, som till exempel att ta bort inhägnader runt gravvårdar eller att lägga igen grusgravar.

Trädvårdsplan

Vård- och underhållsplanen för en begravningsplats bör även innehålla en trädvårdsplan. Den bör tas fram av arborist eller motsvarande kompetens i samråd med antikvarisk expertis, eftersom en bedömning behövs utifrån både natur- och kulturmiljövärden. Trädvårdsplanerna ska skickas till Länsstyrelsen för yttrande, som lämnas utifrån både kultur- och naturmiljöperspektiv.

I vägledning för träd i offentliga miljöer, Fria eller fälla, finns beskrivet vad en trädvårdsplan ska innehålla, bilaga 2, checklista för upprättande av trädvårdsplan.

<http://www.raa.se/kulturarvet/landskap/fria-eller-falla/>

- Åtgärder som innebär väsentlig ändring av miljön, dvs att de kulturhistoriska värdena påverkas, kräver tillstånd enligt kulturmiljölagen. Dit räknas fällning, återplantering och/eller nyplantering. För vanligt underhåll av trädbeståndet, till exempel beskärning eller föryngring av enstaka träd, behövs normalt inte tillstånd. Att lämna kvar så kallade högstubbar efter avverkning är inte en lämplig åtgärd på en begravningsplats eller kyrkotomt.

2023-01-18

- För åtgärder som berör allé behövs dispens från biotopskyddsbestämmelserna enligt miljöbalken. En avgift utgår för detta. Samråd bör även ske med länsstyrelsen om åtgärder som berör s.k. skyddsvärda träd.
- Tillstånd eller dispens kan behövas även om åtgärder tagits upp i trädvårdsplanen.